
НЯКОИ АСПЕКТИ НА ОБУЧЕНИЕТО В СПЕЦИАЛИЗИРАНИТЕ КУРСОВЕ ПО ЧУЖД ЕЗИК (РУСКИ И АНГЛИЙСКИ) ВЪВ ВТУ „ТОДОР КАБЛЕШКОВ”

Нина Димитрова, Боряна Ружекова-Рогожерова
ndimitrova@vtu.bg, boryana@vtu.bg

*Висше транспортно училище „Тодор Каблешков”
София 1574, ул. „Гео Милев” №158
РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ*

Ключови думи: *чужд език за специфични цели, терминология, научен стил на речта, превод, ментални репрезентации, езикова осъзнатост, стратегии за чуждоезиково изучаване*

Резюме: *В статията е представена концепция за обучение на студенти в специализирани курсове по чужд език (руски и английски). Обучението е с практическа насоченост, цели формиране на чуждоезикови компетентности за използване на езика за специфични професионални цели и се изгражда от няколко основни компонента.*

Наборът от базови понятия и съответно термини, се определят съвместно със специалисти в съответната област. Усвояването на терминологичната лексика, както и на специфичните особености на научния стил на речта осигуряват адекватност на професионалната чуждоезикова комуникация.

Особено внимание се отделя на изграждането на умения за превод на специализирани текстове, на работата с речници и по-конкретно на подбора на съответствия, осигуряващи максимална еквивалентност на превода.

Обучението се базира на теорията за менталните репрезентации, чието адекватно формиране е основна предпоставка за изграждането на езикови познания. Създаването на ментални репрезентации води до кохерентно организирани когнитивни структури, обуславящи по-сложни и прецизирани езикови познания и съответно по-висока комуникативната компетентност. Менталните репрезентации са свързани с всички нива на езиково описание, формират се на базата на езиковата осъзнатост и са в пряка връзка със степента на разбиране на преподадения материал. Формирането и повишаването на езиковата осъзнатост се осъществяват чрез прилагането на стратегиите за чуждоезиково изучаване.

I. УВОД

В епохата на глобалните технологии и активните транскултурни комуникации чуждоезиковите умения са от първостепенно значение за специалистите от всички области на знанието, като в някои случаи представляват съществена част от професионалната им подготовка. Затова развитието на комуникативни чуждоезикови компетентности и на обучението по чужд език (ЧЕ) като цяло са важен елемент от

стратегията на Европейската комисия, осигуряващ ефективност на образователните системи и конкурентоспособност на европейската икономика.

Обучението по ЧЕ на студентите от ВТУ „Тодор Каблешков” започва в първи курс на ОКС „бакалавър” и в съответствие с наложилата се комуникативна теория на чуждоезиковото обучение цели надграждане и задълбочаване на езиковите познания от средното образование чрез усвояване на съответния лексикален и граматичен минимум и развитие на рецептивните и продуктивните умения.

Специализираните курсове „Бизнес терминология на чужд език”, „Специализиран курс по чужд език” и „Курс по технически чужд език”, предвидени в някои бакалавърски специалности, магистърските курсове „Английски език със специализиран модул (ESP)” и „Английски език в геотехниката” и курсът по английски език за докторанти дават възможност за формиране на компетентности за използване на езика за специфични цели, включващо професионална комуникация и работа със специализирана литература на съответния ЧЕ.

II. ОБУЧЕНИЕТО В СПЕЦИАЛИЗИРАНИТЕ КУРСОВЕ ПО РУСКИ И АНГЛИЙСКИ ЕЗИК ВЪВ ВТУ „ТОДОР КАБЛЕШКОВ”

Подготовката на обучението във всеки един курс по ЧЕ предполага наличие на подходящ учебен комплект. В някои случаи обаче съществуващите учебителни материали се оказват не напълно пригодни за постигане на поставените цели и само отчасти удовлетворяват специфичните потребности на обучаемите. Най-често се налага учебният материал в учебника да бъде допълван чрез подбор (и адаптиране) на автентични специализирани текстове. В тази връзка логично възниква въпросът за най-подходящите източници.

В научния стил се обособяват различни жанрови разновидности – статии, доклади, дисертации, монографии; учебна и учебно-методическа литература; техническа документация и др. Предвид целите и задачите на специализираните курсове, като най-надежден източник на автентични текстове може да бъде посочена и се използва учебно-научната литература. Освен че има учебно-познавателна насоченост, тя се отличава с логичност и непротиворечивост на изложението и в общия случай е преминала стилова и терминологична редакция.

Учебният процес в специализираните курсове по чужди езици се състои от няколко основни компонента: усвояване на специализираната лексика и на особеностите на научния стил като цяло с цел формиране на адекватна комуникативна компетентност и изграждане на умения за превод на специализирани текстове.

Тематичната насоченост, която задава набора от базови понятия и съответно термини, които ги означават, се определя съвместно със специалисти в съответната област в зависимост от прагматичните потребности на обучаемите. Специализираните курсове са предвидени в III или IV курс на ОКС „бакалавър”, в ОКС „магистър” или ОНС „доктор”, когато студентите вече имат добро ниво на професионална компетентност. Това позволява включването както на общонаучна, така и на по-тясно специализирана лексика. Последната често принадлежи не само към една, а към няколко области поради интердисциплинарния характер на знанията, изграждащи съответната специалност. Така например, в курса „Бизнес терминология на чужд език” за специалност „Индустриален мениджмънт” е включена лексика по мениджмънт и маркетинг, производство и производствени системи и процеси, логистика и транспорт и др., а в „Курса по технически чужд език” за специалностите „Комуникационна и компютърна техника и системи” и „Електромобили” – по информационни технологии и електроинженерство.

В процеса на обучение студентите се въвеждат в спецификата на термина като инструмент на знанието¹. Обемът термини, използвани в някои професионални области, е твърде голям и може да надхвърли няколко хиляди единици. Поради това, а също така и поради динамичните промени в терминологичните системи, които следват развитието на самото знание, е невъзможно терминологичната лексика да бъде обхваната в нейната цялост в ограничените времеви рамки на обучението. От друга страна, при някои студенти с входно ниво, по-ниско от необходимото за работа в специализирани курсове², се установява проблем с разбирането и на общоезиковата лексика. В тази връзка развитието на умения за работа с различните видове речници: общоезикови и терминологични – тълковни и преводни, с азбучна или азбучно-гнездова система, а също така и с електронните лексикографски ресурси, се причислява към важните задачи, решавани в специализираните курсове по ЧЕ.

Преводът на специализиран текст изисква максимално точно, логично и недвусмислено предаване на съдържанието му. При работа с терминологични речници обаче могат да възникнат затруднения при подбора на подходящ еквивалент на термините (в частност на термините думи) в езика източник, тъй като те нерядко имат няколко съответствия в езика цел. В рамките на конкретната терминологична система обаче значението им е точно фиксирано, като ориентир за това дават съкращенията, маркиращи областите на използването им (напр. *авто* – автомобилна техника, *ел.* – електротехника, *маш.* – машиностроене, *икон.* – икономика и др.). Насока за намиране на точното съответствие могат да дадат и термините словосъчетания, образувани на базата на съответния термин дума, които влизат в ролята на микро контекст.

Друг съществен фактор, който благоприятства развитието на уменията за превод, е усвояването на основните начини и модели на терминообразуване [3: 47–165], овладяването на които стимулира асоциативното мислене и използването на езиковата догадка за разбиране и съответно превод на непознати термини.

Овладяването не само на специализираната лексика, която безспорно играе ключова роля в научната комуникация, но и на специфичните особености на научния стил като функционална разновидност на литературния език са призвани да спомогнат за изграждането на специализираната комуникативна компетентност на обучаемите.

Езикът на науката предполага предаването на повтарящи се смислови категории.³ И доколкото една от задачите на курсовете по специализиран ЧЕ, е развитието на умения за изразяване на тези категории, усвояването на лексико-граматичните конструкции, които обличат съдържанието в съответната форма, е комуникативно необходима част от обучението. В този смисъл е важно и нужно чрез специализираните текстове да се осигурява представяне и повтаряемост както на специализираната лексика от лексическия минимум, така и на типовите лексико-граматични конструкции.

Наред с изброените по-горе, научният стил като функционална разновидност на литературния език притежава редица други универсални по своя характер особености. Научното изложение не акцентира върху личността на автора, поради което изобилства с безлични и пасивни конструкции. За описание на сложните по своя характер предмети и процеси – обект на научното описание, се използват усложнени

---

¹ Терминът е знак от естествен или изкуствен език, който означава понятие в системата на дадена научна, техническа или въобще професионална област [1: 25].

² Обща Европейска Езикова Рамка (Common European Framework Of Reference For Languages) [2]

³ Служат да се даде определение на предмет и да се въведе неговата материална или функционална характеристика чрез определяне на форма, цвят, размер и пр., за съпоставка с други предмети и установяване на тяхното сходство или различие, за представяне на структурния и количествения им състав, за класификация, за описание на възможни техни изменения и трансформации, за изразяване на време, причина, следствие, условие, цел и т. н. [4: 108–109].

синтактични структури – предимно разширени прости изречения с предложно-именни конструкции и вметнати определения, както и сложни съставни изречения с подчинени определителни, допълнителни или обстоятелствени изречения. За да се осигури смисловата свързаност на текста, се използват връзки между отделните части, изразяващи последователност, причина и следствие, пространствени отношения, прибавяне на нова информация, противопоставяне, подобие и различие и др.

Усвояването на спецификата на научния стил е задължителен елемент от обучението в специализираните курсове по руски и английски език, тъй като осигурява необходимата адекватност на професионалната чуждоезикова комуникация.

III. МЕНТАЛНИ РЕПРЕЗЕНТАЦИИ, ЕЗИКОВА ОСЪЗНАТОСТ И СТРАТЕГИИ ЗА ЧУЖДООЗИКОВО ИЗУЧАВАНЕ

Обучението в курсовете по специализиран ЧЕ (руски и английски език) във ВТУ „Тодор Каблешков” се базира на теорията за менталните репрезентации, чието адекватно формиране е основна предпоставка за изграждането на езикови познания.

Съществуват четири вида познание ([5] в [6]), а именно, фактологично, съдържащо основните компоненти на познавателния концепт, концептуално, изразяващо се във взаимовръзките между основните компоненти, процедурно, прилагано при изпълнението на задачи, и метакогнитивно, свързано с изработването на стратегии за осъществяване на задачи. Придобиването на познания във всяка една област, включително, *езикови и лингвистични*, е когнитивен процес, който предполага съзнателно извършени дейности, изясняване на причинно-следствени взаимовръзки, осъществяване на сравнения, индукции и дедукции, изграждане на хипотези, формулиране на дефиниции. Всички тези дейности благоприятстват формирането на индивидуални конструкти ([7] в [6]) или създаването на *ментални репрезентации* (MP), представляващи „фундаменталните единици на човешкото познание, съхранявани в съзнанието”⁴, натоварени с информация структури ([8] в [6]), които позволяват на личността да формира кохерентно свързани когнитивни конструкции на по-високо равнище, способстващи за изграждането на все по-сложни познания.

Установено е, че MP са налични на всички езикови равнища [9], отнасяйки се както до формирането на лексикалните, така и на граматическите познания [10]⁵. Колкото по-адекватни и пълноценни са MP, толкова повече те благоприятстват изработването на познанията на обучаемите, както и на рецептивните и продуктивните им езикови умения, свързани с получаване, обработка и продуциране на езикова информация. Така формирането на MP е равносилно на качество на заучаване на езиковия материал, основна цел на преподаването както в рамките на общия, така и на специализирания чужд език. Валидна е и връзката в противоположната посока – усъвършенстваните езикови познания способстват за изграждането на последващи MP, отново допринасящи за по-висока комуникативна компетентност. Тя може да бъде постигната чрез провеждането на процедури по повишаването на езиковата осъзнатост, предпоставка за изграждането на стабилни и точни MP.

Езиковата осъзнатост (EO) е сложен концепт, отнасящ се до всички равнища на езиково описание. Повишаването на EO е свързано с подобряване на съзнателността при усвояване на категориите и води до все по-значими нива на разбиране на езиковите феномени.

Следните дефиниции представят, от една страна, основните характеристики на EO, а от друга, насоките, по които се работи в рамките на програмите по специализиран чужд език. EO, съгласно първата си дефиниция, представлява „чувствителността на

⁴ “the basic units of human knowledge stored in the mind” [6: 83]

⁵ Вж. [11] и [12] относно позиции и на други автори във връзка със същността и изграждането на MP.

дадена личност към природата на езика и ролята му в човешкия живот и осъзнатото разбиране за това”⁶. ЕО може да бъде окачествена и като „**експлицитно познание за езика, съзнателна перцепция и чувствителност в областта на изучаването на езика, преподаването на езика и ползването на езика**”⁷. Следователно, изграждането и подобряването на ЕО е функция както на експлицитното преподаване, така и на създаването на ситуации, в които обучаемите могат да се заинтересуват (и да зададат съответните въпроси) от същността на преподаваните езикови категории, връзките между тях, мястото им в дадения език и в езика въобще, нуждата от изучаването им, приликите и разликите между изучаваните категории в рамките на чуждия език и еквивалентните им категории в родния език, постигнатото ниво на разбиране, проблемите, свързани с осъзнаването на материала, и евентуалните причини, които ги пораждат, средствата, с които трудностите могат да бъдат преодоленни.

ЕО се формира чрез преподаването на стратегиите за чуждоезиково изучаване (СЧИ). Преди представянето на основните СЧИ, които намират приложение в рамките на специализираните курсове по руски и английски език, по-долу ще бъдат представени основните характеристики на тези подходи.

Стратегиите за чуждоезиково изучаване (СЧИ) [15] представляват характерни дейности и подходи, използвани от обучаемите с цел подобряване на уменията им по съответния чужд език; стратегиите, които способстват за обработката, съхранението и използването на новата езикова информация, са инструменти, значими при изграждането на комуникативните способности. СЧИ най-често се разделят на когнитивни, метакогнитивни, свързани със запаметяването, компенсаторни, афективни и социални [16]. Когнитивните СЧИ са свързани с формирането на умения у обучаемите за обработка на информацията във връзка с преподаваните езикови категории с цел подобряване на разбирането. Метакогнитивните СЧИ, които целят да изградят у обучаемите съзнателност относно характеристиките на процеса на учене, са в пряка взаимнообвързаност с когнитивните СЧИ, тъй като тези подходи взаимно си влияят. СЧИ, свързани със запаметяването, улесняват този процес чрез изграждането на МР на базата на ключови думи, асоциации и структури. Компенсаторните СЧИ предполагат умения за парафразиране в случай на липсващи познания. Афективните СЧИ са свързани със справянето с тревожността у обучаемите във връзка с учебния процес. Социалните СЧИ предполагат екипна работа с останалите обучаеми в процеса на справяне с проблеми [16], [12]. Въпреки установеното преливане и допълване между видовете СЧИ, водеща роля имат когнитивните и метакогнитивни СЧИ, които обобщено наричаме „когнитивни подходи“ [12], тъй като всички останали стратегии зависят от подобрената степен на разбиране на преподаваните категории, както и на осъзнаването на параметрите на учебния процес. Някои от основните когнитивни подходи, прилагани в рамките на обучението в специализираните курсове по руски и английски език, ще бъдат споменати, както следва.

Основни когнитивни подходи в специализираните курсове по ЧЕ

- Предсказване на употребата на дадени категории въз основа на контекста на учебните материали, наличните снимки, схеми и диаграми;
- Контекстуално разкриване на значенията и употребите на преподаваните категории;
- Съпоставяне на категориите с подобните им в рамките на съответния ЧЕ;

---

⁶ “Language Awareness is a person’s sensitivity to and conscious awareness of the nature of language and its role in human life” [13]. Вж. [12] относно изследвания и на други автори във връзка със същността на понятието и свързаните с него концепти.

⁷ “We define Language Awareness as **explicit knowledge about language, and conscious perception and sensitivity in language learning, language teaching and language use.**” [14]

- Изясняване на значенията на категориите чрез словообразуване;
- Извличане на дефиниции с помощта на обучаемите;
- Изграждане на умения за формулиране на заключения, резюмиране и парафразиране;
  - Разделяне на текстовите материали на части въз основа на третираната проблематика;
  - Откриване на преподаваните категории и на сродните им в учебните материали и анализ на заобикалящия ги контекст; формулиране и проверка на хипотези относно значенията на категориите;
  - Процедури, свързани с контрастивното преподаване, като: превод на определени форми на родния език и съпоставяне на преподаваните категории от ЧЕ с еквивалентните им в родния по отношение на формата и съдържанието;
  - Подпомагане на обучаемите при осъзнаването на срещаните проблеми в процеса на учене, причините, които ги пораждат, и мерките за справяне с трудностите.

IV. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Организираното на когнитивни принципи обучение в рамките на специализираните курсове по руски и английски език във ВТУ „Тодор Каблешков“ съдейства за усвояването, затвърждаването и надграждането на езикови знания и умения както от общ, така и от специализиран характер. Този процес, съгласно теорията и практиката, води до повишаването на мотивацията за работа на обучаемите, степента на самостоятелно справяне с определени задачи, интереса към допълнителни занимания и отговорността към компонентите на учебния процес. В резултат настъпва повишаването на общата и специализирана комуникативна компетентност на обучаемите.

ЛИТЕРАТУРА:

- [1] Попова М. Теория на терминологията, ИК „Знак’94”, Велико Търново, 2012
- [2] Обща Европейска Езикова Рамка (Common European Framework Of Reference For Languages) <https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages>
- [3] Димитрова Н. К., Терминологическая номинация в области транспортного экспедирования, изд-во на ВТУ „Т. Каблешков”, София, 2019
- [4] Митрофанова О. Д. Научный стиль речи: проблемы обучения. – 2-е изд., перераб. и доп., Русский язык, Москва, 1985
- [5] Anderson L., Krathwohl D., Four types of Knowledge. A Taxonomy For Learning, Teaching and Assessing, Longman, New York, 2001
- [6] Davidko N., A Cognitive Approach to Teaching English for Special Purposes (ESP), Kalbų Studijos / Studies about Languages, 18, Lithuania, 2011, p. 83
- [7] Kelly G., Principles of Personal Construct Psychology, Norton, New York, 1955
- [8] Paivio A., Mental Representations: a Dual Coding Approach, OUP, Oxford, 1990
- [9] Evans V., A Glossary of Cognitive Linguistics, Edinburgh University Press Ltd, 2007
- [10] Langacker R., An introduction to cognitive grammar, Evans V., Bergen B., Zinken J. (Eds), The Cognitive Linguistics Reader, Equinox Publishing Ltd, 2007
- [11] Ruzhekova-Rogozherova B., ESP Curriculum Design and Cognitive Skills Formation, Celebrating Variety: Making the Most of Your Teaching and Learning Context, BETA E-Newsletter, 24 th BETA-IATEFL Annual International Conference, 2015, pp. 135–158
- [12] Ruzhekova-Rogozherova B., Language Awareness, Language Learning Strategies, Contrastive and Comparative Teaching in ELT and ESP, E-publisher LiterNet, Varna, 2018 https://litenet.bg/publish20/b_ruzhekova/language-awareness/index.html

- [13] Donmall A. (ed), Language awareness, CILT, London, 1985
[14] Association for Language Awareness, http://www.languageawareness.org/?page_id=48
[15] Oxford R., Language learning strategies in a nutshell: Update and ESL suggestions, TESOL Journal, 1992/1993, 2(2), pp. 18–22
[16] Oxford R., Language learning styles and strategies: an overview, Learning Styles & Strategies, GALA, Oxford, 2003

SOME ASPECTS OF TEACHING IN FOREIGN LANGUAGE FOR SPECIFIC PURPOSES COURSES (RUSSIAN AND ENGLISH) AT THE TODOR KABLESHKOV UNIVERSITY OF TRANSPORT

Nina Dimitrova, Boryana Ruzhekova-Rogozherova
ndimitrova@vtu.bg, boryana@vtu.bg

Todor Kableshkov University of Transport
158 Geo Milev Street, Sofia, 1574
THE REPUBLIC OF BULGARIA

Key words: *foreign language for specific purposes, terminology, scientific style of speech, translation, mental representations, language awareness, language learning strategies*

Abstract: *The article presents a conception of university students teaching within foreign language for specific purposes courses (Russian and English). Teaching is practically oriented, aims at the formation of foreign language competences for specific professional purposes, and encompasses several basic components.*

The set of fundamental concepts and related terminology are specified together with specialists in corresponding fields. Mastering of terminology as well as of scientific style characteristic features make professional foreign language communication adequate.

Particular attention is paid to building skills for specialized text translation, to working with dictionaries, and, more specifically, to choosing correspondences providing maximal translation equivalence.

Training is founded on mental representations theory; their adequate formation is a basic prerequisite for language knowledge construction. Mental representations creation leads to coherently organized cognitive structures, determining more complicated and precise language knowledge, and, respectively, higher communicative competence. Mental representations are related to all levels of language description, they are formed on the basis of language awareness and are directly connected to taught material degree of understanding. Language awareness building and enhancement are performed by means of language learning strategies implementation.